WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Om afvecklingen af de äldre nyttjanderätterna å svenska statens skogar

Author(s): Knut Wicksell

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 3 (1901), pp. 187-200

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3436941>

Accessed: 24-06-2016 05:23 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Om afvecklingen af de äldre nyttjanderätterna å svenska statens skogar¹.

Af Knut Wicksell.

Skogen utgör ett framstående exempel på äganderättsproblemets vanskligheter och skenbara motsägelser. Skogens produkter äro ju en fri gåfva af naturen, arbetets och kapitalets roll vidtager först när råprodukten från naturens sida är färdigbildad; hvad människan direkt kan göra för att öka eller befordra skogsmarkens afkastning är, eller har åtminstone i vårt land hittills faktiskt varit, relativt ytterst obetydligt; i många fall består det dessutom i åtgärder, hvilka såsom rensning, gallring o. s. v. i sig själfva medföra ett resultat, som omedelbart lönar arbetet. De grunder, på hvilka man stundom sökt stöda äganderätten till jorden, nämligen att dennes värdefulla och nyttiga egenskaper väsentligen vore en frukt af ägarens eller hans föregångares på jorden nedlagda arbete, kan icke ens med något sken af rätt anföras för skogsegendomen. Och dock är äganderätten till skog, på ett eller annat sätt ordnad, en absolut nödvändighet, så snart befolkningen i ett land blifvit någorlunda tät. Skulle skogens produkter be-

¹ För en prof föreläsning i Lund den 13 febr. d. å. erhöll författaren af jur. fakulteten till ämne: Enskildes nyttjanderätter å svenska staten tillhöriga skogar. På grund af tidens knapphet och då den gällande lagstiftningen i fråga blifvit ordnad så nyligen som genom K. förordningen ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket af den 26 jan. 1894 samt K. förordningen ang. förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar af den 27 maj 1898, inskränkte jag mig till att lämna en öfverblick öfver den historiska utveckling, som fört fram till nuvarande rättförhållanden på detta område. Det är denna lilla historik, som här med oväsentliga förändringar återgifves. Ehuru ett blott tillfällighetsarbete utan högre anspråk, skall den måhända kunna äga något intresse såsom ett bidrag till den nu så lifligt debatterade skogsfrågan.

traktas och behandlas såsom en fri förnödenhet, så att hvar och en finge efter behag förse sig därur med sitt behof af bränsle eller byggnadsvirke, så är det icke för mycket sagdt, att äfven här i Sverige, åtminstone söder om Dalälven, flertalet skogar skulle vara kalhuggna på mindre än en mansålder, ja kanske redan på några få år. En inskränkning i konsumtionen är sålunda nödvändig, och enklast sker denna genom en prisbildning å skogens produkter, hvarigenom efterfrågan bringas ner till öfverensstämmelse med tillgången; äfven i socialiststaten skulle ved och byggnadstimmer, i hvad form det än skedde, säkerligen komma att draga ungefär samma pris som nu.

Härmed är likväl icke den enskilda äganderätten till skogen försvarad, snarare tvärtom; det enda rationella synes vara, att den tribut, som utöfver själfva arbetskostnaderna måste erläggas för konsumtionen af de nämnda naturens håfvor, icke kommer någon enskild individ, med de öfrigas uteslutande, till godo: med andra ord, att det allmänna, staten och kommunerna, förblir ägare till skogarna, och antingen direkt förvaltar dem eller ock mot skälig ersättning och på viss tid upplåter nyttjanderätten däraf åt de enskilda.

Detta var också i själfva verket den grundsats, som i äldre tider följdes i Sverige, i den mån samhällsmakten här konsoliderades. Dock begick man därvid det felet att i stället för en noggrant definierad och begränsad nyttjanderätt medgifva en såväl till omfånget som till tiden för dess utöfvande mer eller mindre obestämd sådan. Detta blef ödesdigert; ty en obestämd nyttjanderätt har, såsom erfarenheten många gånger visat, alltid tendens att öfvergå till ständig och ärftlig besittningsrätt, denna i sin ordning till äganderätt, — och äganderätten, vill till sist ej veta af några skrankor eller något vederlag af hvad slag som helst.

Under senare hälften af 1600-talet fanns näppeligen i vårt land någon enskild äganderätt till skog utom på frälsegodsen. I allt öfrigt tillerkände sig staten antingen omedelbar äganderätt eller åtminstone ett dominium eminens till skogsmarken, och detta i fullt reell mening. Till och med skattebönderna hade endast afverkningsrätt till husbehof å egna skogar, äfven om de voro utskiftade från byallmanningen. Först i början på 1700-talet medgafs den fortfarande mycket kringskurna afverkningsrätt till

afsalu å den skiftade skogen, som möter oss i 1734 års lag (B. B. 10: 8). Man kunde fråga sig, hvartill dessa inskränkningar skulle tjäna på en tid, då landet var så mycket mera skogrikt, och befolkningen så ojämförligt mycket glesare än nu. Men man får icke glömma, att förbrukningen af skogsprodukter också skedde under de mest primitiva och därför skogförödande former; särskildt bergshandteringen, som vid denna tid i så hög grad uppmuntrades, kräfde ofantligt mycket skog: nutidens bränslebesparande metoder voro icke uppfunna, och hvad grufdriften beträffar, försiggick, såsom författaren till senaste skogskommittéens betänkande, erinrar, sprängningen icke med krut utan genom att upphetta och sedan hastigt afkyla berget. Det var härtill den s. k. grufveden användes, hvilken för de större grufvornas behof måste hämtas från långt aflägsna trakter, ja på 20 mils afstånd.

Hvad som gällde om skattehemmanen, gällde naturligtvis i än högre grad och fortfor allt framgent att gälla om kronohemmanen, hvilka vid denna tid voro ungefär lika talrika som skattehemmanen och väl i allmänhet mera skogrika, då de ofta uppstått genom nybyggen på kronoskog.

Hvad de egentliga kommunala allmänningarna, lands- (d. v. s. landskaps-), härads- och sockenallmänningarne beträffar, så erkändes visserligen fortfarande deras kommunala karaktär, men i och med upplösningen af de äldre kommunernas autonomi hade staten börjat tillerkänna sig öfverhögheten öfver dessa. Redan på landskapslagarnes tid hade för öfrigt kronan, åtminstone i vissa delar af landet, ansetts äga del i allmänningarna. Vid den här ifrågavarande tidpunkten tillät sig staten dels att direkt förfoga öfver betydande delar af dessa allmänningar, särskildt till bergverkens understöd, dels medgaf den landskapens, häradenas o. s. v. egna innevånare i regeln endast husbehofsbruk å dem. Ja enligt 16 kap. B. B. af 1734 års lag voro dessa allmänningsskogar på sätt och vis att betrakta såsom ett *patrimonium pauperum*; ty rätten att på dem njuta mulbete, timmer, ved etc. skulle tillkomma dem, som ej hafva sådant på egna ägor. *Quantum mulatus ab illo!*

Slutligen hade kronan dels talrika ägendomar under egen förvaltning, boställen o. s. v. med skog därå, dels i flera delar af landet, men förnämligast norr ut, vidsträckta områden, ödesskogar,

till hvilka den tillerkände sig äganderätten enligt den bekanta af Gustaf Vasa uttalade grundsatsen: »De ägor, som obbyggda ligga, höra Gud, Konungen och Sveriges krona till», och på hvilka trots hans samtida inbjudning till allmogen att »breda ut sig» på kronoskogarne och betala skatt, några hemman ännu ej uppstått eller åtminstone ej fått sina ägor afskilda, »afvittrade» som det hette, från kronoallmänningen.

Huruledes det mesta och värdefullaste af denna storartade statsdomän småningom öfvergått ur det allmännas i enskild besittning och därmed de forna nyttjanderätterna till ojämförligt största delen förvandlats till exklusiv äganderätt, är ett i finansrättsligt som i socialt hänseende lika intressant fenomen. Jag kan här blott antyda hufvuddragen af denna utvecklingsgång och skall i fråga om detaljer endast uppehålla mig vid ett par sådana af speciellt juridiskt intresse.

Huru skattebonden från att under Karl XI:s tid ha varit föga annat än en kronoarrendator om än med ärftlig och, så länge han uppfyllde de honom pålagda skyldigheterna, men ej heller längre, obestridd besittningsrätt — sålunda ungefär detsamma, som man senare kom att förstå med kronobonde — efter hand öfvergick till att blifva, hvad han nu är, oinskränkt ägare af sin jord med allt hvad däruppå finnes och med en skattefrihet mera absolut än till och med den, som i forna dagar tillkom det ypperligare frälset — detta är allt för väl känt af historien, icke minst den nyaste, för att här ens behöfva antydast. Det bör dock hållas i minnet såsom på visst sätt lämnande nyckeln till allt det öfriga.

Kronobonden åter kunde såsom sådan icke uppnå fri föfoganderätt öfver skogen eller hemmanet öfver hufvud; men han uppnådde den på en omväg, genom det s. k. skatteköpet. Från början ett vanligt köp till den högstbjudande och sålunda för den tillfälliga innehafvaren af hemmanet ingalunda medgifvande någon »stadgad åborätt», blef detta institut delvis i samband med indelningsverket och generellt på 1700-talet först en options- eller förköpsrätt, därefter rätt till köp efter billig värdering; och efter år 1789, då skatteköpsrätten efter att hafva hvilat under hela Gustaf III:s regering återupplifvades, ha köpevillkoren blifvit allt liberalare, så att de på 1800-talet varit nästan blott nominella. Till namnet skulle visserligen köpeskillingen utgöra ej mindre än 6 à 10 års grund-

ränta (tionden oberäknad), det förra för kronorusthåll o. dyl., det senare för vanliga kronohemman; men som bekant beräknades räntan härvid icke efter markegång utan efter s. k. kronovärdi, d. v. s. de i räntan ingående persedlarna uppskattades i pengar efter det värde, som de hade haft på 1620-talet! Som nu under tiden dels mynthalten flera gånger försämrats, dels de ädla metallerna mycket fallit i värde, så blef följdén, att redan under den förra hälften af 1800-talet 6 års ränta efter kronovärdi icke ens uppgick till ett enda års ränta efter markegång, ja hade samtliga räntepersedlar den tiden utgått in natura eller efter markegång skulle kronovärdiet icke ens utgjort en tiondedel af räntan.

Det faller af sig själf, att denna utväg till förvärfvande af äganderätt till jorden och fri förfoganderätt öfver skogen icke förblef obegagnad. Af de omkring 20,000 kronohemman, som, förutom de egentliga kronodomänerna beräknas hafva funnits i Sverige på indelningsverkets tid, återstodo vid 1880 års slut allenast 186 mantal kronohemman samt en till ytvidden ungefär motsvarande mängd lägenheter, som af en eller annan anledning icke blifvit skatteköpta och delvis voro »obefintliga».

Af särskildt intresse för vårt ämne är en grupp af dessa f. d. kronohemman, nämligen de under bruk skatteköpta. Statens omsorg om bergshandteringen under äldre tider är väl bekant; den hade sin förklaringsgrund bl. a. däri, att denna handtering utgjorde en af statsverkets förnämsta skattekällor, och nödvändiggjordes också däraf, att staten just för att betrygga det oförsvagade flödet af denna skattekälla hade företagit sig att snart sagdt i de minsta detaljer reglera såväl produktionen som i viss mån äfven afsättningen af bergsbrukens produkter. Järnbruken hade ingalunda rätt att förse sig med sitt behof af vare sig tackjärn eller kol från hvad håll de behagade; därför blef det en uppgift för staten att tillse, att de själfva och deras råämnesproducer center alltid bibehöllos vid tillräcklig skogstillgång. För detta ändamål stadgades bl. a. i 1723 års skatteköpsförordning undantag för sådana kronohemman, som ansågos för bruken oundgängliga; och sedermera förklarades, att ägaren af bruket i fråga skulle ha rätt att med förbigående af åbon köpa dessa hemman till skatte. Dock skulle åbon, som det hette, sitta odrifven, så länge han uppfyllde sina skyldigheter och icke förgrepe sig på sko-

gen. Bruksägarens fördel af detta arrangement blef, att han inom de gränser, som skatterätten då och än mera sedan medgaf, fick fri dispositionsrätt öfver skogen, samt att han med åbon kunde träffa öfverenskommelse om grundröntans utgörande i form af kol och körslor, hvaremot han själf ansvarade för de vanliga räntepersedlarna till staten. Klart är emellertid att häraf ytterst ömtåliga förhållanden mellan ägare och åbo skulle uppstå; dessa ha också föranledt till särskilda lagstiftningsåtgärder ända in i nyaste tid. Hur går det t. ex. om bruket nedlägges? Enligt en förordning från 1766 (det s. k. 1766 års Kungl. Förbud) skulle i sådant fall hemmanet återfalla till kronan, hvarefter åbon finge skatteköpa det på nytt. Detta stadgande har också tillämpats, särskildt i ett bekant rättsfall på 1850-talet rörande ett manufakturverk vid Rösjöholms säteri i Skåne. År 1855 mildrades lagstiftningen i fråga så till vida, att om hemmanet blef åboledigt genom åbosläktens utgång, medan bruksdriften ännu fortfor, skulle åborätten tillfalla bruksägaren. År 1878 fick bruksägaren jämväl tillåtelse att inköpa åborätten af åbon, och 1887 stadgades, att han i denna händelse skall bibehållas vid skattehemmansrätten äfven om bruket nedlägges. Men med allt detta finnes, så vidt jag kan se, ännu ingen lagstiftning för ett fall, som, om man får tro en broschyrförfattare, hvilken kallar sig Observator¹, skulle vara själfva hufvudfallet. Enligt denna författare skola icke mindre än c:a 200 mantal kronohemman sålunda skatteköpts under bruk, och af dessa lär flertalet f. n. vara åbolediga, dock icke alltid på grund af åbosläktens utdöende eller genom inköp af åborätten från bruksägarens sida, utan »hvad som mest torde vara fallet» helt enkelt på grund af, att den lagliga åbon blifvit i trots af lagens föreskrifter fördrifven. Lägges i ett sådant fall bruksdriften ner, skulle hemmanets återfallande till kronan på vederbörlig myndighets yrkande enligt 1766 års författning näppeligen kunna undvikas, ty något annat sätt för bruksägaren att förvärfva åborätten och därmed den fulla äganderätten än de ofvan nämnda känner ej vår lag. Fördrifning af den rättmätige åbon lär icke kunna gillas. Önskvärd vore en sådan utgång visserligen icke, ty då förseelsen eller lagbrottet väl i all-

¹ Om till bruks understöd skattesålda kronohemman och torp etc. af Observator, Falun 1895.

mänhet ligger långt tillbaka i tiden, blefve det ju härvid nästan alltid den oskyldige, som finge lida för den skyldige. Framhållas må till sist, att vid 1885 och 92 års grundskatteafskrifning bestämdes, att förmånen däraf skulle komma å bon till godo, ett människovänligt stadgande, som dock, efter hvad ofvan synes, i de flesta fall torde ha förfelat sitt syfte.

Mera uppmärksamhet har under senare år ägnats en annan grupp af under bruken skatteköpta hemman, de s. k. rekognitionsskogshemmanen. Dessa ha aldrig haft någon åbo, utan ha bildats på följande sätt. På samma gång regeringen på 1600-talet, såsom vi förut nämnt, åt grufvor och masugnar upplät nyttjanderätten till diverse allmänningar, så anslog den åt då nygrundade järnbruk en mängd kronoskog till begagnande, först afgiftsfritt, därefter mot s. k. rekognition (afgift in recognitionem dominii), ett à två öre silfvermynt (6 à 12 öre i vårt mynt) pr stafrum, c:a en kubikfamn, ved, hvilket då ansågs ungefär motsvara virkets värde å stubben. Dock utgick afgiften ej efter hvad som i verkligheten afverkades, utan i en fast summa, efter en viss antagen årsafverkning. I midten af 1700-talet höjdes denna afgift nominellt till tredubbla beloppet, men i verkligheten föga mer än som motsvarade myntvärdets försämring, men sedermera har den ostördt fått vara med om alla följande myntförsämringar, så att den nu utgår med 3 à 6 öre pr (antaget) stafrum, hvartill dock sedan midten på 1700-talet kommer en speciell bevillning, en del af den s. k. bevillningen för särskilda förmåner och rättigheter, 25 öre för hvarje stafrum ved, hvarför rekognitionsafgift erlägges.

I de allra flesta fall utgå dock dessa afgifter icke längre, utan skogarna i fråga ha blifvit indelade till hemman, skattlagda och af bruken skatteköpta. Bestämmelser härom gåfvos provisoriskt genom en förordning af år 1811 och stadigvarande genom en dylik af 1824. Icke mindre än 276 mantal dylika hemman om tillsammans c:a 800,000 tunnland ägovidh ha på detta sätt tillfallit bruken för en sammanlagd köpeskilling af — 23,000 kr., således ej fullt 85 kr. pr helt mantal, eller c:a 3 öre tunnlandet. Den åsatta räntan var 30,000 kr. (förutom kronotonde) således åtskilligt mer än hela köpeskillingen. Till jämförelse må nämnas, att när samtidigt en del rekognitions- och därmed jämförliga sko-

gar indelades i lotter och försåldes till den högstbjudande, så uppgick köpeskillingen till femtio gånger den åsatta räntan.

Hur var nu sådant möjligt, frågar man sig. Förklaringen ligger väl hufvudsakligen i tidsomständigheterna. Partiernas ömsesidiga afundsjuke och regeringens svaga ställning särdeles i början af 1820-talet, ledde till en kompromiss — på det allmännas bekostnad. Det var nu som signalen gafs till den allmänna skogsplundring, öfver hvilken C. A. Agardh i sin nationalekonomiska statistik öfver Sverige så bittert klagat, och mot hvilken han vid 1823 års riksdag med ord och penna manligen hade kämpat; det var nu som afvittringsverket — d. v. s. statsskogarnes bortskänkande — i Norrland beslöts och snart skulle sättas i verket med den kraft, att i Jämtland själfva skyddsskogarna vid fjällgränsen uppoffrades. Det var nu som den grundsatsen uttalades, att häradsallmänningarna tillhörde häradets hemmansägare, och deras partiella delning sattes i verket; med ett ord, hvar och en fick sitt — utom naturligtvis de orepresenterade.

Emellertid betalade sålunda bruksägarna åtminstone grundskatt för dessa hemman och hade också fått sig ordinarie rotering för dem ålagd. När nu afskrifningen af grundskatter och indelningsverk i slutet på 1870-talet beramades, baxnades man något för att låta dessa så nyligen åtagna skattebördor följa med i den allmänna strömmen, och den stora skatteregleringskommittéen föreslog också, som bekant, att dessa och några andra därmed jämförliga hemmans grundskatter icke skulle afskrifvas utan lösas mot erläggande på en gång af 15 års grundskatt, men Kongl. Maj:t och riksdagen funno ej skäl att göra några undantag, utan rekognitionsskogshemmanens skatter och besvär fingo gå all världens väg på samma gång som de öfriga, mer eller mindre »sekelgamla orättvisorna».

Och så godt var kanske det; i det ena som andra fallet kunde afskrifningen kanhända ha lika mycket skäl för sig. Jämför man nu emellertid början och slutet af denna utveckling: vid den ena polen en på obestämd tid och mot afgift, motsvarande förmånens penningvärde, upplåten nyttjanderätt, hvilken därjämte skulle tjäna såsom underlag för den järnhandteringen ålagda speciella och högst betydande beskattningen, tackjärnstionde, hammarskatt o. s. v.; och så vid den andra polen absolut äganderätt

till skogen i bruksägarnes hand, utan något som helst vederlag (då den förut nämnda skatteköpeskillingen icke gärna kan räknas som ett sådant) utan någon speciell beskattning vare sig af näringen eller jorden, ja utan några direkta skatter alls till staten med undantag af den lilla fastighets- och inkomstbevillningen — så är det icke utan att man härvid kommer att tänka på den bekanta historien om ett bolag, som ingicks mellan två personer, af hvilka den ena hade pengarna och den andra erfarenheten, men där vid bolagets efter en tid skeende upplösning — förhållandet var omvänt.

På senare år har som bekant kronan sökt att återvinna några dylika hemman, detta på grund af en bestämmelse i den förut nämnda förordningen af 1811, att hemmanen i fråga »alltid skola vara med det verk, till hvars understöd de skattesålts, oskilyaktigt förenade». Hade alltså driften nedlagts, eller hemmanet kommit i andra händer, borde, kunde det tyckas, hemmanet återfalla till kronan. En hel liten litteratur af skrifter för och emot har med anledning häraf sett dagen och ej litet bidragit till att sprida ljus öfver dessa eljest ganska invecklade rättsfrågor. Domstolarnas mening gick emellertid kronan emot — den 8 juni 1897 afdömdes i H. D. på en gång 17 dylika mål — och följande år upphäfdes på riksdagens initiativ själfva bestämmelsen i 1811 års förordning tillika med det däraf föranledda förbehållet i lagen om hemmansklyfning och ägostyckning § 30.

Utgången torde få anses tillfredsställande. Utom det skäl, som af domstolen anfördes, nämligen att uttryckliga bestämmelser om hemmanens eventuella återfallande till kronan ej funnos vare sig i allmän lag eller i skatteköpskontrakten, förtjänar, som mig synes, det skäl största beaktande, som af författarne till en af de nämnda broschyrerna, hrr Santesson och Martin, framdrogs, nämligen att den ifrågavarande bestämmelsen om hemmanens oskilyaktighet från bruken i själfva verket förlorat sin betydelse i och med det, att full näringsfrihet sedan 1859 inträdt jämväl i bergshandteringen. I motsats till förhållandet vid de under bruk skatteköpta kronohemmanen fanns ju här ingen tredje mans rätt att skydda; bestämmelsen i fråga måste alltså uteslutande ha haft ett statsfinansiellt eller statsekonomiskt skäl; men detta åter förutsätter nästan ovillkorligen tillvaron af de inskränkningar i handeln

med bergsbruksprodukter och kol, som i början på århundradet ännu stodo i full kraft. Sedan dessa skrankor fallit, blir stadgandet egentligen en absurditet; om det eller det bruket fyller sitt kolbehof från hemmanet Augustenberg eller lägenheten Annastinafors, kan i närvarande stund vara K. M:t och kronan skäligen egalt.

Härtill kommer ur nationalekonomisk synpunkt det skäl, att, såsom en talare i 1886 års första kammare påpekade, alla dylika bestämmelser kringgås och därvid föranleda till mer eller mindre oekonomiska anordningar; för att »freda skogarne», uppehålla, yttrade han, vissa bruk till skenet en drift, som i verkligheten redan blifvit nedlagd; »man tillverkar ett mjölkkärl i månaden eller stöper pistolkulor». Att föranleda till dylikt plåtter kan ju icke vara någon uppgift för staten.

Emellertid återstodo allt fortfarande några med rekognitionsskogsafgift belagda allmänna skogar, som icke blifvit indelta till hemman, men fortfarande stodo under brukens egen förvaltning och af dessa, trots lagstadgadt kontroll, användes nära nog efter behag, utan afseende på bergverksdriftens behof, hvilken i några fall t. o. m. var alldeles nedlagd. I en interpellation i Andra kammaren påpekade hr Ad. Hedin m. fl. åtskilliga dylika fall. Detta uppslag föranledde från finansministeriets sida en undersökning samt en därpå grundad k. proposition till 1898 års riksdag, hvaraf resultatet blef den k. förordn. af 27 maj 1898 angående förvaltningen af statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar. Genom denna kgl. förordning ha alla dylika skogar blifvit ställda under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning under domänstyrelsens öfverinseende, och afverkningsrätten för de grufvor och verk, till hvilkas understöd skogen blifvit anslagen, har inskränkts till hvad deras verkliga, af vederbörande bergmästare pröfvade virkesbehof kräfver och med skogens bestånd enligt fastställd hushållningsplan är förenligt, hvarjämte kostnaderna för skogens förvaltning och vård bestridas af nyttjanderätts-hafvarne.

En norrländsk motsvarighet till rekognitionsskogar och -hemman bilda de s. k. stockfångstskogarne. Vissa äldre sågverk hade erhållit rätt till stockafverkning å kronoskog mot en obetydlig s. k. stubböresafgift. Sedermera utbyttes detta mot

afverkningsrätt (numera efter utsyning) på vissa utbrutna områden, s. k. stockfångstskogar och mot en likaledes mycket obetydlig ränta. En del sådana skogar blefvo på 1820-talet indelade till hemman och skattlagda; äfven dessa hemmans skatter och besvär ha försvunnit i följd af 1885 och 92 års lagstiftning, så att skogarne i fråga blifvit så godt som en ren present åt sågverken; något förbehåll om deras oskiljaktighet från verken hade här icke gjorts. Skogsröntan af de återstående stockfångstskogarna blef däremot oberörd af grundskatteafskrifningen, att den dock ej är särdeles betungande tyckes framgå däraf, att för en beräknad afverkning af 57,000 träd, och således förmodligen dubbla antalet sågtimmer om året, erlägges 6,700 kr. i ränta, eller c:a 6 öre pr sågstock. Nedläggas sågverken, så upphör också utsyningsrätten på de oindelta stockfångstskogarna, men därtill är naturligtvis ingen utsikt.

Den öfvervägande mängden af skog i Norrland har emellertid kommit på enskilda händer dels genom den förut omnämnda afvittringen¹, dels genom nybyggesanläggning på de områden, som vid afvittringen tillkändes kronan, de s. k. öfverloppsmarkerna, en nybyggesanläggning, som ofta skett i uteslutande afsikt att komma åt själfva skogen och understundom varit rent fiktiv. Genom den grundsats, som 1866 infördes i vår skogslagstiftning och som uttalas i § 1 af nu gällande skogsförordning, har denna rörelse i hufvudsak hämmats, men något sent.

Enligt § 53 ff. af 1894 års meromnämnda förordning ega (kronohemmans- och) nybyggesåbor i de sex norra länen endast afverkningsrätt efter utsyning på vissa områden eller inom vissa distanser, i den mån den pröfvas förenlig med skogens bestånd, och detsamma gäller om skattehemman, som i senare tid uppkommit af nybyggen, äfvensom på ännu oafvittrade områden. Någon afgift, utom kostnaden för själfva utsyningen, erlägges emellertid icke i dessa fall.

¹ Grundtanken i denna för vår uppfattning så orimliga åtgärd, genom hvilken tusentals tunnland skog bortskänktes till hvarje hemman, var dels att hemmanets ägovidd skulle motsvara dess åsatta grundskatt, dels att i fråga om »svaga» hemman, som hade svårt att betala skatten, upphjälpa dessa genom ett dess större skogsanslag. Grundskattens ordentliga utgörande var alltså i bägge fallen så att säga premissen, och skogsanslaget, hvars värde f. ö. naturligtvis ej får mätas efter nutida förhållanden, konklusionen. I och med den speciella jordbeskattningens upphörande har »premissen» numera bortfallit, men »konklusionen» kvarstår i många gånger förstörd form.

Till sist blott några ord om de kommunala allmänningsskogarna. Enligt 16 kap. 1 § B. B., hvilken såsom ett slags ålderdomlig prydnad ännu kvarstår i våra lageditioner, ehuru för länge sedan både de facto och de jure upphäfd, skulle, såsom förut är sagdt, såväl lands- som härads- och sockenallmänningar utgöra en gemensam egendom, som af läns-, härads- och sockenborna, respektive och enligt ordalydelsen i främsta rummet af de fattiga eller åtminstone de skogfattiga bland dem finge brukas till egen nödort, men ej därutöver. I samma anda uttalar sig 1734 års skogsordning. Redan år 1739 bröts emellertid med denna grundsats, hvad sockenallmänningarna beträffar. Genom den nämnda år utgifna Förklaringen till 1734 års skogsordning blefvo nämligen sockenallmänningarna upplåtna till delning bland jordägarna i socknen efter oförmedlade hemmantalet¹, »på thet hvar och en sedan sin enskylda del theraf så mycket mer och bättre vårda och ackta må». Att detta var det verkliga skälet, torde kunna betvivlas; fem år förut, då allmogen »i underdånighet bönföll» — att få dela häradsallmänningarna, hade regeringen sagt sig frukta, att dessa då snart skulle vara utödda. Kanske tar man icke fel, om man uppfattar nämnda stadgande liksom 1739 års k. förklaring i det hela såsom ett tillmötesgående mot bönderna, särskildt de större, för att öfvervinna deras kända motvilja mot det då redan beslutna ryska kriget. Dock är detta blott en gissning. Att 1789 års förut omtalade bestämmelser helt och hållet hade karaktären af en dylik kompromiss, är däremot väl bekant.

Härads- och landsallmänningarna förblefvo emellertid allmän egendom till dess i följd af 1824 år lagstiftning samtliga lands- och nära hälften af häradsallmänningarna blefvo skiftade mellan »delägarne», d. v. s. länets och häradets jordägare. Förvaltningen af återstoden af häradsallmänningarna har efter växlande lagstiftning blifvit ordnad på sätt kap. 2 i 1894 års förordning anger. Den sker, som bekant, antingen af delägarna själfva, men under domänstyrelsens och skogsstatens kontroll, eller ock, hvilket nu-

¹ Äfven förut synes en sådan delning åtminstone i vissa fall ha egt rum. I 1734 års resolution på allmogens besvär säges t. o. m., att 1731 års resolution medgifvit, att »odelta sockne- och byamarker må få skiptas». I sistnämnda aktstycke talas emellertid blott om oskipt bye- eller fåledsmark, hvilken, närmast på allmogens i Sydsverige begäran, skulle få delas, för att »en och annan idog samt flitig åboe» måtte få »till bättre skötsel sin del från the andra skilja». Här är det således fråga om intagor för odlingsändamål, icke egentligen om delning af skog.

mera är det vanligare, direkt af skogsstaten, i hvilket fall delägarne icke ha det ringaste besvär därmed, utan, sedan omkostnaderna och vissa virkesanslag blifvit afdragna, helt enkelt få sin årliga utdelning af nettoafkastningen, antingen in natura eller i penningar — efter oförmedlade hemmantalet. M. e. o. från att efter ordalydelsen af 1734 års lag ha varit i viss mån de fattigas arfdel, ha dessa skogssträckor numera i sin helhet blifvit ett privilegium för de förmögna. Enligt senaste skogskommittéens betänkande lära häradsallmänningarne af delägarna omfattas »med stort intresse»; detta är ju ej så underligt, men de härads- och socknebor, som genom den nämnda lagstiftningen blifvit satta utanför all afkastning af dessa skogar, vare sig i form af mulbete, ved eller penningar, känna sig antagligen mindre intresserade däraf.

Till sist må erinras om, att i nyare tid ansenliga härads- och sockenallmänningar blifvit nybildade, dels i Kopparbergs län vid där pågående »storskifte», som i grunden är en afvittring, dels i Norrbottens län i sammanhang med den där skeende afvittringen. Rörande dessa senare har K. M:t i för dem utfärdadt reglemente uttryckligen föreskrifvit, att, åtminstone för vissa fall, deras afkastning ej får användas enbart till hemmansägarnes, utan till hela kommunens bästa. Synnerligen klokt, men något sent.

Den tafla, jag här upprullat, är ej vidare ljus, och resultatet af den skildrade utvecklingen kan ej anses tillfredsställande. Efter utplånandet af alla mindre ojämnheter eller »orättvisor» de olika klasserna af jord- och skogsägare emellan kvarstår och framträder så mycket klarare den stora och kapitala orättvisan, som ligger däri, att en minoritet af landets innevånare utan någon egen förskyllan eller nedlagdt arbete och oftast utan något som helst vederlag eller ett blott nominellt sådant med de andras uteslutande träd i besittning af den stora och med hvarje dag som går allt värdefullare possessionen, landets skogar. I ett afseende, nämligen med hänsyn till skogens bestånd och därmed till kommande generationers bästa, har staten redan funnit sig föranledd och torde i framtiden blifva det än mera till ganska genomgripande inskränkningar på lagstiftningens väg i den fria förfoganderätten öfver skogen. Återstår likväl att med hänsyn till den aktuella afkastningen däraf fördela ljus och skugga något

jämnare bland medlemmarna af samma generation. Medgifvas måste, att detta problem är synnerligen svårt. Att vilja lösa det genom små åtgärder af det slag, som ofvan nämnts, tjänar till intet, äfven om de eljest uppfylla den formella rättens fordringar. Det gagn, som ett eller annat hemmans indragning till kronan medför för det allmänna, är försvinnande litet; det merendels oförskylda lidande, som dylika åtgärder tillfoga den enskilde, och än mer den osäkerhet och oro, som de sprida i vida kretsar, är ett afsevärdt ondt. Icke heller är det rådligt, att söka skrufva utvecklingen tillbaka och ensidigt gynna driftsformer, som ur nationalekonomisk synpunkt te sig såsom relativt improduktiva och därför i den fria konkurrensen gå under. Uppgiften måste lösas i stort, gärna dock i små doser, men på ett generellt sätt, till allas gagn och om möjligt utan kränkande af några förnuf-tiga eller en gång erkända intressen. Denna dubbla fordran kan synas såsom en motsägelse, en paradox; jag tror dock att den är möjlig att uppfylla och hänvisar i detta hänseende till min uppsats i februarihäftet af denna tidskrift. Vår skogsfråga är i grunden endast en del af den allmänna sociala frågan och hvar-ken kan eller bör få sin lösning annat än i samband med denna. Men att så förr eller senare skall ske, kan man icke gärna tvifla på, om man öfverhufvud tror på rättvisans, d. v. s. det nyttigas och ändamålsenligas seger.